
ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ РАЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

УДК 658.011.4

ОПЛАТА ПРАЦІ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

О.І. Карпіщенко¹, К.В. Ілляшенко², Т.О. Ілляшенко³

ВСТУП

Проблеми підвищення конкурентоспроможності як основи формування і забезпечення стійких темпів економічного зростання займають ключове місце в стратегії розвитку економіки України. Пошук вирішення цих проблем нерозривно пов'язаний з теоретичними і науково-практичними дослідженнями, які повинні надати сукупність необхідних і достатніх знань про об'єктивні закономірності і можливості забезпечення щорічних темпів зростання ВВП у нашій країні. Відповідно до завдань і вибраного вектора інтеграції України в Європейський Союз щорічні темпи зростання ВВП згідно з [12] повинні складати не менше 6-6,5 % у 2006-2011 рр.

Практична реалізація завдань, направлених на забезпечення стабільного щорічного приросту ВВП України, базується на істотному збільшенні валових інвестицій, а також інвестицій в основний капітал, підвищенні реальних доходів населення країни як найважливішого внутрішнього джерела формування виробничого потенціалу, поліпшенні структури експорту, перш за все за рахунок наукоємних товарів і послуг, вироблюваних вітчизняними підприємствами, що знову ж можливе лише за умов високооплачуваної кваліфікованої праці.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) щороку проводить визначення глобальної конкурентоспроможності національних економік багатьох країн, що базується на оцінці близько 90 чинників. На основі цих чинників будується Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI). Їм «вимірюється» здоров'я економіки і перспективи зростання у середньостроковій перспективі.

Для виведення Індексу глобальної конкурентоспроможності всі країни, вибрані для ранжирування, групуються відповідно до рівня їх розвитку. Перша група - країни «початкової» стадії розвитку, коли джерелами конкурентоспроможності є або сировина, або дешева некваліфікована робоча сила. Бізнес в таких країнах конкурує на основі цінової політики, а низькі зарплати свідчать про низьку продуктивність праці. Щоб країни цієї групи могли конкурувати на світових ринках, їм необхідні, як мінімум, стабільне макроекономічне середовище, чесно функціонуючі суспільні і приватні інститути плюс здорова і грамотна робоча сила.

---

¹ Канд. екон. наук, доцент, Сумський державний університет.

² Канд. екон. наук, Сумський державний університет.

³ Канд. екон. наук, Сумський державний університет.

У другій групі об'єднані країни, що знаходяться на стадії ефективного розвитку. Це означає розвиток складних виробничих процесів, поліпшення якості продукції, фактичне зростання доданої вартості. На цій стадії конкурентоспроможність країни вже визначається якістю вищої освіти і професійної підготовки, ефективністю ринку робочої сили (його гнучкістю і мобільністю), а також наявністю трудового законодавства, сприяючого розвитку бізнесу. Тут же необхідна наявність стабільної банківської системи, ринку капіталу і ринку землі. І останній обов'язковий чинник - технологічна готовність країни, тобто здатність компаній і готовність країни в цілому широко впроваджувати в економіку нові технології.

Третій, вищий ступінь, який експерти ВЕФ називають стадією інноваційного розвитку, характеризується істотним зростанням заробітної плати і високим рівнем життя людей. Але це досягається лише в тому випадку, якщо окремі компанії і в цілому бізнес цих країн здатний конкурувати на глобальних ринках завдяки абсолютній новизні своєї продукції, її унікальності, високій якості і складності. Іншими словами, це та стадія економічного розвитку, де конкуренція відбувається на рівні інновацій.

Україна входить за цим ранжуванням до першої групи. Окрім України, в ній знаходяться ще 46 країн, серед яких бідні держави Африки, Азії і Латинської Америки, наприклад, Зімбабве, Бангладеш і Гондурас. У цій самій групі - бідні країни колишнього Радянського Союзу: Вірменія, Грузія, Киргизстан, Молдова, Таджикистан.

Сусіди і партнери України, такі, як Хорватія, Казахстан, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина і Туреччина вже знаходяться в другій групі, де ВВП на душу населення складає від 3 до 9 тис. дол. Чехія, Естонія і Угорщина знаходяться сьогодні в перехідній підгрупі на шляху в групу найбільш конкурентоспроможних економік. До цієї третьої групи, так званої «інноваційної конкуренції», входять майже всі великі і індустріально розвинені країни. І серед них - представники Скандинавії, які впродовж останніх декількох років зберігають провідні позиції. А відомо, що саме в країнах Скандинавії найвищий рівень «якості життя».

Зрозуміло, що однією з основних проблем України в контексті конкурентоспроможності національної економіки є низький рівень життя населення, що виражається в низькому рівні оплати праці, низькому рівні ВВП на душу населення та низькому рівні оплати праці у ВВП країни.

Останнім часом питання вартості робочої сили, економічної оцінки трудового потенціалу, формування ефективного ринку праці, підвищення рівня заробітної плати знаходяться під пильною увагою науковців. Наприклад, проблеми формування ефективного ринку праці висвітлені у працях Гоосена Є., Медянцевой С., Будко М., Білокура Є., Матюшиної О., методичні підходи до визначення економічної оцінки трудового потенціалу наведені у роботах Долішного М., Богуцького А., Богуцького Ю., Джаїн І., питання підвищення заробітної плати і формування середнього класу в Україні знаходяться у колі наукових інтересів Соколик М., Юхновського І., Грек Н., Симончук О., Дубинської Г.

Але зазначені проблеми не розглядалися глобально з точки зору впливу на конкурентоспроможність національної економіки.

ПОСТАВЛЕННЯ ЗАВДАННЯ

Дана стаття присвячена питанням визначення рівня оплати праці в Україні та їх впливу на якість трудового потенціалу та конкурентоспроможність національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оцінимо рівень заробітної плати у нашій країні у порівнянні з країнами сусідами. Середня зарплата у 2005 році в Україні становила близько 160 дол., тоді як у Росії – 286 дол., а у Польщі – 741 дол. За даними [11] в Україні 73 % працівників сфер економіки одержують зарплату, нижчу від прожиткового мінімуму. Номінальна та реальна заробітна плата в Україні за останні десять років наведена у таблиці 1.

Таблиця 1 – Номінальна та реальна заробітна плата в Україні [18, 10]

	Номінальна середньомісячна заробітна плата			Реальна середньомісячна заробітна плата у % до:		
	грн	у % до попереднього періоду	у % до січня зазначеного року	попереднього місяця	грудня попереднього року	відповідного періоду попереднього року (кумулятивно з початку року)
1996	125,84	171,4	х	х	х	96,6
1997	143,13	113,7	х	х	х	96,6
1998	153,49	107,2	х	х	х	96,1
1999	177,52	115,7	х	х	х	91,1
2000	230,13	129,6	х	х	х	99,1
2001	311,08	135,2	х	х	х	119,3
2002	376,38	121,0	х	х	х	120,3
2003	462,27	122,8	х	х	х	115,2
2004	589,62	127,5	х	х	х	123,8
2005	809,19	136,7	х	х	х	120,3
Січ-05	640,86	91,1	100,0	90,3	90,3	113,5
Лют-05	666,76	104,0	104,0	103,0	93,0	114,3
Бер-05	722,01	108,3	112,7	106,5	99,1	114,8
Квіт-05	733,73	101,6	114,5	100,8	99,8	115,3
Трав-05	764,29	104,2	119,3	103,5	103,3	116,4
Черв-05	823,10	107,7	128,4	106,9	110,5	117,0
Лип-05	837,45	101,7	130,7	101,4	112,0	117,5
Серп-05	831,06	99,2	129,7	99,2	111,1	117,8
Вер-05	856,02	103,0	133,6	102,5	113,9	118,0
Жовт-05	882,10	137,6	137,6	102,0	116,2	118,6
Лист-05	896,58	139,9	139,9	100,6	116,9	119,2
Груд-05	1019,71	159,1	159,1	112,6	131,5	120,3
Січ-06	864,91	100,0	100,0	84,3	84,3	122,8
Лют-06	904,62	104,6	104,6	102,7	86,6	122,6
Бер-06	943,17	104,2	109,0	103,1	х	х
Квіт-06	984,29	104,4	113,8	104,8	х	х
Трав-06	1002,88	101,9	116,0	101,4	х	х
Черв-06	1063,59	106,1	123,0	106,0	х	х

Найбільш оплачуваними в економіці України є працівники авіаційного транспорту, фінансових установ, а серед промислової діяльності – зайняті на підприємствах з виробництва кокса, продуктів нафтоперероблення, металургії. Розмір оплати праці у цих видах діяльності перевищив у 2005 році середній по економіці в 1,7-2 рази. Але ще одним з факторів конкурентоспроможності країни є рівень виробництва засобів виробництва, а машинобудування в Україні не належить до високооплачуваних галузей.

Значно нижчою залишається заробітна плата працівників сільського господарства, охорони здоров'я та соціальної допомоги, текстильної промисловості, де її розмір не перевищив 66 % середнього по економіці.

Серед регіонів найнижчою була заробітна плата у Тернопільській області (майже на третину менше від середнього показника по країні), а найвищий її рівень (в 1,6 рази більше, ніж в середньому по країні, як і в попередні роки, спостерігався в м. Києві). Середня заробітна плата працівників Дніпропетровської, Донецької, Запорізької областей, де зосереджено промисловий потенціал України, всього на 7,4 – 19,9 % перевищила цей показник у цілому по Україні [16]. Нерівномірний рівень оплати праці по регіонах теж негативно впливає на рівень конкурентоспроможності країни та спрямовує потоки міграції робочої сили не у всі промислово розвинені регіони, а тільки до столиці.

Низький рівень заробітної плати, її штучне стримування у держсекторі поглиблює деформації в структурі зайнятості, паралізує мотивацію праці, знижує суспільну значущість високопродуктивної, творчої праці. На жаль, стимулюючу роль заробітної плати було зведено до мінімуму в умовах планово-централізованої економіки, яка не проявила своєї сутності і в теперішньому періоді розвитку ринкових відносин. Велика кількість працівників ще і зараз вважають підвищення зарплати приведенням її у відповідність до потреб людей, з цінами на товари та послуги, а не стимулом ефективної праці. У кращому разі зростання зарплати розглядається як тимчасовий стимул, що потребує постійного відтворення. При цьому на фоні постійного зростання цін на енергоносії, та викликаного цим загального зростання цін, зв'язок між зростанням оплати праці й її результативністю стає все менш помітним.

У теорії вважається, що ефективність та стабільність розвитку економіки будь-якої країни залежить від того, наскільки розвинутий у ній середній клас. Фахівці стверджують, що наявність середнього класу в значній частці від загального населення є ознакою стабільної економіки та невисокого рівня розшарування суспільства. Вітчизняні дослідники стверджують, що фактично на сьогодні в Україні середній клас становить близько 12 % частини дорослого населення. Такий показник у цілому по Європі сягає 52 – 70 %, у Швеції – 70 – 82 %, у Німеччині – 67 – 72 % [6]. Тому підвищення загального рівня заробітної плати дозволить створити в Україні широкий прошарок середнього класу.

Для ринкової економіки найбільш небезпечна значна стійка різниця у рівні доходів і, як наслідок, в умовах відтворення різних груп працівників. Вони формують неконкуруючі між собою замкнуті анклавні з відособленими циклами відтворення, що перешкоджають нормальній мобільності праці та інших ресурсів. Значні бар'єри між окремими сегментами ринку праці консервують його структуру і руйнують нормальне відтворення всієї економіки. Найбільш небезпечною формою прояву цих процесів є: надлишкова неефективна зайнятість (надлишок пропозиції) у «відсталих» галузях, яка найчастіше має форму «схованого безробіття»; та різкий надлишок попиту (нестача пропозиції) у найбільш перспективних галузях.

Директор Інституту перспективних досліджень, академік РАН В.Е. Накоряков підкреслює, що одним з найважливіших показників

ситуації в країні є частка заробітної плати у ВВП [9]. Дані про частку оплати праці у структурі ВВП, доходах населення і витратах на одиницю виробленої продукції в Україні подані у таблиці 2.

Як видно з даних таблиці, частка оплати праці у ВВП становить близько 45%. У той час, як у провідних сучасних ринкових країнах (наприклад, Норвегія) цей показник перевищує 70%. Для прикладу, в Європі питома вага фонду оплати праці відносно ВВП становить 60 – 70 %.

Крім того, якщо розглядати питому вагу зарплати у собівартості продукції, то вона у 90-х роках XX ст. становила 15 – 18 %, а у 2004 році – 7-8 %. Звідси і низька вартість робочої сили. За такого рівня зарплати втрачається мотивація до праці. До того ж випереджаючі темпи зростання цін на товари народного споживання щодо темпів зростання заробітної плати відкинули значну частину населення за межу бідності [11].

Таблиця 2 – Частка оплати праці у структурі ВВП, доходах населення і витратах на одиницю виробленої продукції в Україні у 1990-2004 роках, % [15]

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	середнє за	
								1991-1995	1996-2000
Частка оплати праці у структурі:									
ВВП	53,1	43,5	42,3	42,3	43,7	45,3	44,0	46,3	46,2
грошових доходів населення	70,8	59,0	48,7	51,6	53,1	55,4	...	62,9	51,3
доходів населення*	60,2	41,3	43,4	42,6	42,7	43,9	42,3	...	43,5
витрат на одиницю продукції	15,3	17,0	14,4	16,8	18,3	17,3	...	18,6	17,7
з них:									
оплата праці	15,3	11,3	11,0	12,8	13,8	13,1	...	12,9	12,6
витрати на соціальні заходи	...	5,7	3,4	4,0	4,5	4,2	...	5,7	5,1

* - У загальних доходах населення наведено частку заробітної плати

У порівнянні з радянською економікою питома вага оплати праці робітників у доходах в Україні за період незалежності значно зменшилась. Якщо у 1985 році частка оплати праці в доходах становила 73 %, у 1990 році – 60,2 % (див. таблицю 2), то у 2000-2004 рр. – лише близько 42-43 % [8]. Звичайно, в ринковій економіці є більше способів та можливостей отримання доходу, проте заробітна плата в будь-якій економічній системі повинна залишатися основним джерелом доходу робітника, а тому сучасне значення цього показника можна вважати занадто низьким.

Заробітна плата – це один з основних стимулів підвищення мотивації до високопродуктивної праці. Якщо мінімальний її рівень підвищуватиметься, а міжкваліфікаційні та міжпосадові співвідношення не відновлюватимуться (що спостерігалось у 2002 році), в неоднакові умови ставляться висококваліфіковані та низькокваліфіковані працівники. Це знижує мотивацію до продуктивності праці перших, а в

майбутньому така практика може призвести, як мінімум, до зниження зацікавленості молоді в отриманні освіти. І це знову не дозволить Україні перейти з групи країн з дешевою робочою силою до країн з «ефективного розвитку» згідно з індексом глобальної конкурентоспроможності.

В умовах катастрофічного зниження життєвого рівня більшості населення престижними стають види діяльності, що швидко приносять дохід і, як правило, що не вимагають освіти і професійної підготовки [7].

Набирає силу тенденція переходу кваліфікованих працівників на більш високооплачувану, але менш кваліфіковану роботу, так само як і "витоки розумів" за кордон. Молодь все більше орієнтується не на освіту і отримання кваліфікованих професій, а на високодохідні, деколи примітивні види діяльності. І це не випадково: працівники кваліфікованої праці опинилися як за рівнем оплати, так і за можливістю зайнятості в одній з найменше захищених соціальних груп. На українському ринку робочої сили чисельність безробітних з вищою освітою: інженерів, вчителів, економістів, юристів - досягає сьогодні 40%, причому 11% з них мають статус безробітного в межах одного-двох років, 3% - від двох до трьох років, 0,7% - понад три роки [14]. В середньому близько 30% працевлаштованих з числа фахівців забезпечувалися роботою із значним зниженням їх професійно-кваліфікаційного статусу. Така вимушена декваліфікація пов'язана перш за все з мізерним розміром виплат з безробіття.

Д.С.Львов підкреслює [9], що ще 18 років тому ООН зазначила на середню оплату праці в 3 дол. за годину як на мінімум, який здатний забезпечити сучасній людині стерпні стандарти життя, Україні до цього мінімуму вкрай далеко і сьогодні. Крім того, вже не один рік ведуться розмови про встановлення в країні мінімального погодинного рівня оплати праці, хоча і не на зазначеному рівні, але закріпленого законодавчо. За нашими підрахунками, на сьогодні в Україні мінімальний погодинний рівень оплати праці становить всього приблизно 1,9 – 2 гривні (або 0,4 дол.).

У розвинених країнах мінімальний рівень погодинної оплати праці набагато вищий за 3 долари. Так розмір мінімальної оплати праці у Великобританії підвищується з 1 жовтня 2006 р. до 5,35 фунтів стерлінгів (близько 10 дол.) в годину для працівників старших за 21 рік, ставки мінімальної оплати праці для молоді (16-17 літніх) – до 3 фунтів 30 пенсів (більше 6 долл.) за годину, а 18-21-річних – до 4 фунтів 45 пенсів (близько 8,5 долл.) [2].

Академік В. Івантер, директор Інституту народногосподарського прогнозування РАН, зауважує, що бідність – головний бар'єр для економічного зростання. З одного боку, при цьому розквітанні економіки нагтовхується на вузькість внутрішнього ринку, яка не дозволяє робити довгострокові капітальні інвестиції. З іншого низька оплата веде до малопродуктивної, низькоякісної праці, що також гальмує розвиток економіки [13].

У 1992 році було офіційно визнано, що в Україні є бідні. У Східній Європі і колишньому СРСР Всесвітній банк вважає убогими людей, які живуть менш ніж на 2,15 дол. в день, а «незахищеними» або бідними тих, кому щодня доводиться задовольнятися 4,3 дол. У Африці, за оцінкою Всесвітнього банку, убогі люди живуть менше, ніж на 1 дол. в день, а бідні - на 2 дол. Бідний в Америці - це той, хто заробляє в місяць близько 1000 доларів, в Італії межа бідності - близько 900 євро (1150 дол.) [13]. У Східній Європі у людей є «додаткові витрати на опалювання і одяг, викликані холодним кліматом», пояснюється в доповіді Всесвітнього банку. Доларові доходи жителів кожної країни регіону Всесвітній банк обчислює за паритетом купівельної спроможності

- умовному курсу національної валюти, за яким на 1 дол. в кожній країні можна придбати стільки ж товарів і послуг, скільки і в інших країнах.

На відміну від методології Всесвітнього банку, в Україні бідними прийнято вважати людей, чиї доходи нижчі за прожитковий рівень. У той самий час рівень в 325 гривень в місяць (виходячи з критерію Всесвітнього банку 2,15 дол. вдень для «убогих») дещо нижче офіційного прожиткового мінімуму, що діяв з початку 2006 року, в 483 гривні. А якщо співвідносити з прожитковим мінімумом в 483 гривні характеристики Всесвітнього банку відносно «бідних» (4,3 дол.), то в гривнях це складає 651 гривню в місяць, що більше, ніж в 1,5 разу перевищує прожитковий мінімум.

Бідними, як вже говорилося вище, в Україні вважають людей, у яких дохід нижчий за прожитковий мінімум. Такі отримують право на соціальну допомогу держави, що призводить до збільшення соціальних витрат бюджету та «проїданню» бюджетних коштів замість їх використання на інвестиції в розвиток економіки країни. В Україні, за даними офіційної статистики, частка населення з середнім рівнем сукупних витрат нижче прожиткового мінімуму у 2000 році становила 84,9 %, у 2003 – 83,4 %, а у 2004 році – 73,8 % [17].

У нашій країні існує специфічний феномен – бідні, що працюють. Якщо людина в Україні працює на мінімальну заробітну плату, то вона працюючи отримує дохід менший за прожитковий мінімум у 1,38 разу (так на 1.01.2006 р. встановлено мінімальну заробітну плату на рівні 350 грн. на місяць, а прожитковий мінімум у розмірі 483 грн. на місяць). Потрібно звернути увагу на те, що коли мінімальна зарплата нижча за прожитковий мінімум, який використовується для визначення тих, що потребують адресної соціальної допомоги, створюються утриманські настрої. Низькооплачувані працівники починають мріяти, як їм перейти в групу одержувачів соціальної допомоги. І все це не сприяє створенню стимулів до високопродуктивної та якісної праці.

В усіх країнах, що нормально розвиваються, наявність роботи завжди є гарантом процвітання, пристойного доходу. В Україні, навіть працюючи, можна перебувати у бідності [1]. Крім того, Україна знаходиться на одному з перших місць у Європі за кількістю самогубств серед чоловіків працездатного віку (і в багатьох випадках причиною самогубства є неможливість утримувати свою родину).

Останніми роками ситуація в Україні характеризується неухильним зростанням так званої застійної бідності. Якщо протягом року людина не може знайти роботу, не відбувається серйозних змін у стилі її життя. Вона прагне знайти можливість заробити гроші, хапається за будь-яку роботу. Через два роки безробіття це бажання затухає, а на третій рік настає переломна крапка: людина вже опанувала технології мешкання у стані бідності, потрапляє в категорію застійно бідних. Друга переломна крапка - 7-8 років. Якщо сім'я стільки живе без заробітків, то реанімувати її в ринок праці практично неможливо. У тривалій застійній бідності поки що не так багато народу, але культура такої бідності вже починає формуватися. І скоро вона стане так само помітна, як люди без певного місця проживання. У стані трирічної бідності за вельми оптимістичними оцінками перебуває 5-7 відсотків населення. У найближчі 5 років у стан глибокої застійної бідності можуть потрапити близько 10 відсотків населення. Це вже багато. Країна з таким трудовим потенціалом має дуже непривабливе майбутнє.

В.Е. Накоряков підкреслює, що проблема низької оплати праці має не тільки очевидне соціальне, але і загальноекономічне вимірювання. Низька оплата праці - не тільки масова бідність, але і малий сукупний ринковий попит, що обмежує розвиток економіки [9].

Низький рівень життя, безробіття змушують громадян України шукати роботу за кордоном. За підрахунками фахівців за межами України нелегально працюють близько 4 млн наших співвітчизників. Крім некваліфікованих працівників, за кордон виїжджає велика кількість кваліфікованих кадрів, які за умов достойного заробітку в Україні могли б працювати на зростання національної економіки.

Можна навести ще одну «страшну» цифру: в Україні вперше за весь післявоєнний період (за даними [6]) знизилася питома вага осіб з вищою освітою у складі населення від 25 до 65 років. Це при тому, що на 60% збільшився обсяг підготовки фахівців з вищою освітою. Причина однозначна: молодь з вищою освітою емігрувала. Економія на заробітній платі закінчується тим, що люди в Україні здобувають вищу освіту, а потім від'їжджають.

Частина висококваліфікованих фахівців, зокрема науковців, виїжджає до країн з кращими для наукової діяльності умовами. Найпривабливішими для них є такі країни, як Росія, США, Німеччина. На ці країни припадає 65 % загальної чисельності тих, хто виїхав за кордон. Майже кожний сьомий з них працював у галузі фізико-математичних наук, кожен п'ятий – технічних чи біологічних.

Щорічно тисячі українських фахівців, у тому числі висококваліфікованих, тих, що самі готують фахівців, виїжджають до США, Канади, Німеччини, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Росії, тим самим інвестуючи у ці країни, підкреслюють автори [4].

Лише у 2004 р. з України виїхало понад 600 докторів наук, завдано величезних збитків державі – за розрахунками авторів [4] – це не менше 180 млн дол.

Водночас країни, куди виїжджають українські науковці мають від цього величезні надходження до бюджету та позитивний вплив на розвиток економіки. Останній перепис населення США показав, що 22,4% американських громадян з науковим ступенем мають іноземне походження. До цієї категорії слід віднести 16,5 % учених і інженерів із ступенем бакалавра, 20,0 % - із ступенем магістра, 37,6 % - із ступенем доктора наук [3].

Розвиток людського інтелектуального капіталу є одним з ключових компонентів стратегії конкурентоспроможності в сучасній економіці. Побудова сучасної економіки, де людський та інтелектуальний капітал, високоосвічена і висококваліфікована робоча сила стають найважливішими чинниками конкурентоспроможності країни, враховує не лише реформу освіти і збільшення інвестицій у цей сектор, а також реформування управління та здійснення довгострокових інвестицій у систему охорони здоров'я й навколишнього середовища.

Видатки на освіту і охорону здоров'я потрібно розглядати в нових умовах як інвестиції для підтримки та накопичення інтелектуального капіталу, що призведуть до створення вартості шляхом генерування ідей. Дослідження показують, що приміром, ефективна система освіти, як і рівень НДДКР, забезпечує країні високі бали у світовій конкурентоспроможності [5]. У нашій країні і освіта, і охорона здоров'я фінансуються на недостатньому рівні. А у загальних видатках на освіту і охорону здоров'я чималу питому вагу займають видатки на оплату праці. Відповідно заробітні плати у цих сферах низькі. Викладачі, науковці, лікарі лишають свою роботу та переходять працювати у більш дохідні галузі або займаються малим бізнесом, не пов'язаним з базовою освітою. Дефіцит кадрів в свою чергу призводить до зниження рівнів освіти і охорони здоров'я в країні.

Інтелектуальний капітал в умовах жорсткої конкуренції у його залучення, як і капітал фінансовий, спрямовується туди, де вищі відсоткові ставки, тобто загальний рівень і якість життя. Для того щоб

втримати його в Україні, необхідно значно підвищити витрати на освіту й науку, заохочувати науково-дослідницьку на інноваційну діяльність.

ВИСНОВКИ

Головне завдання України на сучасному етапі розвитку національної економіки - піти від аномально низької оплати праці, збільшити частку ВВП на оплату праці та частку витрат на оплату праці у собівартості продукції.

Низький рівень оплати праці породжує дію ряду чинників, що перешкоджають підвищенню конкурентоспроможності країни. По-перше, це істотне відставання від передових країн світу в розвитку людського та інтелектуального потенціалу нашої держави; по-друге, зниження швидкості формування сучасного внутрішнього ринку споживчих товарів і послуг і консервація відсталості структури споживання через неможливість збільшення платоспроможного попиту на інноваційні товари, зокрема, товари тривалого використання (зменшення сукупного попиту призвело до скорочення пропозиції і виробництва товарів і послуг. Україна зараз споживає багато європейських товарів з розряду «секонд хенд», і це стосується як одягу, взуття, побутової техніки, так і промислового устаткування, автомобілів, сільгосптехніки); по-третє, повільне формування національних джерел інвестиційних ресурсів за рахунок накопичення і залучення фінансових коштів фізичних осіб за допомогою банківських структур; вчетверте, «проїдання» бюджетних коштів через високий рівень соціальних виплат для працюючих громадян замість зменшення податкового тиску та вкладання коштів бюджету у розвиток економіки країни; вп'яте, відтік кадрів з вищою освітою із країни та інші.

Найближчим часом потрібно встановити мінімальну погодинну ставку заробітної плати, зупинити зниження реальної заробітної плати, запровадити її індексацію у відповідності до зміни рівня споживчих цін, узгодити темпи зростання реальної заробітної плати з темпами зростання ВВП та темпами зростання продуктивності праці (в Україні сьогодні темпи зростання заробітної плати нижчі за темпи зростання продуктивності праці), розробити рекомендовані тарифні коефіцієнти галузевої та регіональної диференціації заробітної плати. Мінімальна заробітна плата повинна бути не нижче прожиткового мінімуму, щоб людина, яка працює, не розраховувала на соціальні виплати, це дозволить їх зменшити, а у подальшому може призвести до зменшення нарахувань на фонд заробітної плати. При одному й тому самому рівні собівартості продукції частку витрат на оплату праці можна збільшити за допомогою економії матеріальних витрат, інших операційних витрат та зменшенні нарахувань на фонд оплати праці у соціальні фонди.

Збільшення загального рівня заробітної плати призведе до зменшення соціального розшарування суспільства та в майбутньому до створення середнього класу, який у багатьох країнах формує її трудовий потенціал та може запобігти відтоку «розумів», сприятиме зацікавленості людей у результатах праці, посиленні зацікавленості працівників у виконанні робіт меншою кількістю працюючих, зростанні продуктивності праці, створенню переваг в оплаті тим, від кого залежить прискорення темпів науково-технічного прогресу (наукових працівників, висококваліфікованих робітників, освітян), нарешті, на чіткості і доступності механізму нарахування заробітної плати, що сприятиме усвідомленню працівниками зв'язку оплати праці з результатами своєї роботи.

Оплата праці повинна бути підпорядкована завданням інтенсивного розвитку національної економіки, бути найважливішим засобом

стимулювання зростання продуктивності праці, підвищення якості продукції і ефективності виробництва.

SUMMARY

The level of a payment in Ukraine from a position of influence on competitiveness of national economy is analyzed in the article. Problems connected with a low level of a payment are revealed and ways of its increase are offered.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Блинов А., Сидорова А. Проблема бедности в России и Украине// *Економіст*. – 2006. - №3. – С.21 – 23.
2. В Великобритании повышен размер минимальной оплаты труда // www.liga.net/news/rubrica/5
3. Васильев В.С. Американская политика в области науки// США-Канада: экономика, политика, культура. – 2005. - №6. – С.22.
4. Данилишин Б., Куденко В. Интеллектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання// *Економіка України*. – 2006. - №1. – С.71 – 79.
5. Гава Ю.В. Інтелектуальний капітал – шлях до економічного зростання України // *Актуальні проблеми економіки*. – 2006. - №4(58). – С.129 – 134.
6. Круглий стіл: «Соціальні та економічні параметри середнього класу в Україні. Від пошуку до визначення» від 18 квітня 2005 року// *Економіст*. – 2005. - №7. – С.9 – 19.
7. Кузнецов А. Главная проблема в России – аномально низкий уровень оплаты труда // *Круг жизни*. – 2000. - №16 (51).
8. Миргородська Л. Оцінка потенціалу заощаджень населення України// *Економіст*. – 2006. - №1. – С.35 – 37.
9. О семинаре «Социальный контекст рыночной экономики» (Пресс-релиз, 04.11.03) // www.chernoi.ru
10. Основні показники рівня життя населення// *Праця і зарплата*. – 2006. - №31 (515). – С.2 – 3.
11. Положенко Д. Соціальна сфера та її фінансове наповнення// *Економіка України*. – 2005. - №5. – С.83 – 87.
12. Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки// *Урядовий кур'єр*. – 2002. - 4 червня. - № 100. - С. 5-12.
13. Проблемы бедности в России// *Аналитический вестник*. – 2003. - №20 (213). – С.3 – 94.
14. Секретарюк В.В. Рынок труда в переходный период: вопросы теории, методологии, практики// *Вестник Международного Славянского Университета*. – 1999. – Т.2, №1. – Часть 3. – С.31 - 37.
15. Соколик М. Підвищення заробітної плати як фактор формування середнього класу в Україні// *Економіст*. – 2005. - №7. – С. 30 – 33.
16. Соціально-економічне становище України за 2005 рік// *Економіст*. – 2006. - №1. – С.6 – 12.
17. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Видавництво «Консультант», 2005. – 592 с.
18. Статистичні дані Міністерства економіки України щодо заробітної плати// *Економіст*. – 2006. - №3. – С.55.

Надійшла до редакції 21 грудня 2006 р.